М. В. Штань,

к. е. н., доцент кафедри міжнародних економічних відносин, Національна академія управління
ORCID ID: 0000-0002-4938-555X

DOI: 10.32702/2306-6806.2021.10.59

ТЕОРЕТИЧНА КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ СТРУКТУРНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ

M. Shtan,

PhD in Economics, Associate Professor of the Department
of International Economic Relations, National Academy of Management

THEORETICAL CONCEPTUALIZATION OF STRUCTURAL POLICY OF THE STATE

У статті проаналізовано концептуальні засади структурної політики держави. Обґрунтовано значення структурної політики у контексті напрямів модернізації національної економіки. Виявлено значення управління структурними зрушеннями в економіці. Визначено, що структурна політика є складовою державної політики, що формується під впливом цілої низки особливостей, що обумовлюють структурні трансформації. Встановлено, що процес розгляду та дослідження економічних систем ґрунтується на використанні системного підходу, тобто комплексного розгляду всіх елементів та підсистем.

Доведено, що неможливо здійснювати структурну модернізацію національної економіки без проведення активної політики модернізації. Визначено, що управління структурною модернізацією економіки спрямовується на низку перспективних напрямів щодо оптимізації структурних пропорцій економіки, а саме визначення пріоритетних галузей економіки; згортання депресивних галузей і виробництв; забезпечення сприятливих умов для залучення іноземного капіталу у пріоритетні види діяльності; стимулювання техніко-технологічної модернізації виробництва; розбудова належного інституційного середовища як фактору стабілізації економіки; підтримання та впровадження ресурсощадних технологій; вироблення комплексної регіональної та державної політики, спрямованої на протидію деіндустріалізації економіки.

Встановлено, що структурна трансформація національної економіки за умов її високотехнологічного розвитку є одним з визначальних чинників досягнення економічного зростання. При цьому оптимальна структура національної економіки дозволяє отримати додатковий ефект від мобілізації факторів економічного розвитку. Вплив науково-технічного прогресу проявляється у модифікації і модернізації економічної структури, а також започаткуванні нових виробництв.

The conceptual principles of structural policy of the state are analyzed in the article. The importance of structural policy in the context of directions of modernization of the national economy is substantiated. The importance of managing structural changes in the economy is revealed. It is determined that structural policy is a component of public policy, which is formed under the influence of a number of features that cause structural transformations. It is established that the process of consideration and research of economic systems is based on the use of a systems approach, i.e. a comprehensive consideration of all elements and subsystems.

It is impossible to carry out structural modernization of the national economy without an active policy of modernization is proved in the article. It is determined that the management of structural modernization of the economy is aimed at a number of promising areas for optimizing the structural proportions of the economy, namely the definition of priority sectors of the economy; collapse of depressed industries; providing favorable conditions for attracting foreign capital to priority activities; stimulation of technical and technological modernization of production; building a proper institutional environment as a factor in stabilizing the economy; maintenance and implementation of resource-saving technologies; development of a comprehensive regional and state policy aimed at counteracting the deindustrialization of the economy.

It is established that the structural transformation of the national economy in terms of its high-tech development is one of the determining factors in achieving economic growth. At the same time, the optimal

structure of the national economy allows to obtain an additional effect from the mobilization of factors of economic development. Achieving balanced proportions between the elements of the structure of the national economy is, on the one hand, a necessary condition, and on the other — the logical result of its effective functioning. That is why structural changes in the national economy should be considered in the context of the general mechanism of its development. The content of economic development is not only the accumulation of capital and increase employment, but also the diversification of economic activity. The influence of scientific and technological progress is manifested in the modification and modernization of the economic structure and the launch of new industries.

Ключові слова: структурна політика, глобальні дисбаланси, структурна модернізація, національна економіка, структурні пропорції.

Key words: structural policy, global imbalances, structural modernization, national economy, structural proportions.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Глобальні економічні та технологічні перетворення щоразу передбачають зміну структурних характеристик економіки як в інституційному, так і у секторальному вимірах. Інституційні зміни економіки ґрунтуються на формуванні та підвищенні якісних детермінантів довгострокових фундаментальних факторів її розвитку, а також системі державного управління, інфраструктурі, освіті. Секторальний аспект передбачає перехід на вищий технологічний рівень та його ускладнення. Структурні трансформації в економіці, згідно з підходами у межах структуралістської концепції, є основою динамічного економічного розвитку, тому цілеспрямована зміна структури є основним інструментом забезпечення зростання економіки.

Завдяки таким локомотивам та на основі міжгалузевих зв'язків передається імпульс зростання до інших секторів. Водночас можна вказати й на існування таких секторів, чиє падіння зумовлює ланцюгову реакцію падіння також в інших секторах. На противагу структуралістським підходам, у традиційних теоріях зростання основний наголос робиться на співвідношення норм заощаджень і нагромадження капіталу, використовується єдина виробнича функція для всієї економіки, а секторальні зміни є наслідком економічного зростання та збільшення середньодушового ВВП.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Складний та багатогранний спектр проблем теоретичної концептуалізації структурної політики держави глибоко проаналізовано у працях таких вчених: О. Амоша, Т. Артємова, І. Бобух, В. Геець, А. Гриценко, Б. Дергалюк, Ю. Кіндзерський, А. Колота, А. Ревенко, В. Сіденко, Ю. Уманців, І. Черленяк, Н. Шелудько, А. Шинкарук, О. Яременко та ін. Водночас глибокий аналіз проблематики структурної політики ще потребує подальших системних наукових досліджень.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є розкриття новітніх тенденцій формування структурної політики держави.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Сучасні теорії ендогенного зростання приймають економічну діяльність як один із факторів зростання без урахування її внутрішнього наповнення. Такі теорії розглядають окремі ендогенні характеристики економічного розвитку й технологічного прогресу та вважа-

ють зміни цих характеристик важливими для зростання. На противагу цим поглядам, структуралісти надають структурній специфіці економічної діяльності переважного значення у забезпеченні зростання, наголошуючи на визначальній ролі попиту для нього, розглядаючи можливості його задоволення у рамках багатогалузевої структури економіки, на формування якої також впливають розвиненість фінансового сектора і демографічні чинники. Інтенсивність секторальних структурних змін і темпи економічного зростання тісно взаємопов'язані, водночас ця інтенсивність може бути як його наслідком, так і причиною. Саме тому внутрішні структурні перетворення впливають на зміни у зовнішньоекономічній спеціалізації країни. Панівною тенденцією сучасного світу стали глибокі структурні зрушення, викликані докорінними перетвореннями всього індустріального ландшафту. Такі перетворення спричинені змінами у внутрішній побудові національних секторів економіки і відбуваються на основі технологій четвертої промислової революції, поява яких надала додаткового динамізму зміні структури світової економіки, загостривши конкуренцію на світових ринках. Криза, спричинена COVID-19, каталізувала зміни у міжгалузевих пропорціях світової економіки, загостривши структурні проблем, що існували й до цього [1].

Структурну політику можна визначити як сукупність державних заходів, що спрямовані на встановлення структурних параметрів національної економіки, котрі є необхідними для підтримання динамічної макроекономічної рівноваги та забезпечення сталого економічного зростання. До числа основних завдань структурної політики держави можна віднести зміцнення технологічних порівняльних переваг національних підприємств щодо іноземних конкурентів; зменшення залежності національної економіки від імпорту; збільшення питомої ваги ресурсоощадних виробництв та високотехнологічних видів діяльності; підвищення рівня внутрішньої збалансованості економіки на основі її переорієнтації на найбільш повне задоволення потреб міжгалузевої кооперації; створення розвинутого внутрішнього ринку [2; 3]. Структурна політика держави ґрунтується на одній із трьох загальних концепцій (рис. 1). При цьому сучасна структурна політика здійснюється державою на основі:

— обґрунтування основної секторальної структури відповідно до тенденцій розвитку світової економіки, в основі чого є модель трьох секторів (аграрний сектор, промисловість, сфера послуг);

Рис. 1. Концепції структурної політики держави

Джерело: складено авторкою на основі: [4; 5].

— запровадження стратегії економічного зростання, що ґрунтується на використанні внутрішнього потенціалу стратегічно важливих галузях, від яких залежить розвиток технології, динаміка та ефекти зростання в інших видах діяльності;

— інвестування у масштабах усієї економіки найважливіших проєктів;

— підтримки інноваційної діяльності.

Найбільш ефективними напрямками структурної трансформації економіки є, зокрема, такі, як розвиток галузей, які збільшують обсяги експортної продукції і забезпечують збільшення валютних надходжень до країни; збільшення обсягів виробництва товарів, здатних на внутрішньому ринку замінити імпорти аналогів; розширення виробництва конкурентоспроможних на світовому ринку товарів; стимулювання впровадження ресурсозберігаючих технологій, які підвищують рівень конкурентоспроможності товарів; збільшення кількості високотехнологічних та наукомістких виробств у сферах, які здатні підвищувати ефективність інших галузей національної економіки; скорочення кількості депресивних виробництва, де знижується ефективність використання ресурсів.

Структурна трансформація національної економіки за умов її високотехнологічного розвитку є одним з визначальних чинників досягнення економічного зростання. При цьому оптимальна структура національної економіки дозволяє отримати додатковий ефект від мобілізації факторів економічного розвитку. Досягнення збалансованих пропорцій між елементами структури національної економіки є, з одного боку, необхідною умовою, а з іншого — логічним результатом її ефективного функціонування. Саме тому структурні зрушення

у національній економіці слід розглядати у контексті загального механізму розвитку національної економіки. Змістовне наповнення економічного розвитку полягає не лише у нагромадженні капіталу та збільшенні зайнятості, але й в їхній диверсифікації до більш ефективних сфер економічної діяльності. Вплив науково-технічного прогресу проявляється у модифікації і модернізації економічної структури, започаткуванні нових виробництв, галузей та секторів економіки [5].

Структурна політика є сукупністю всіх державних заходів, що цілеспрямовано стимулюють структурні зміни в економіці відповідно до основних напрямів структурної перебудови. При формуванні структурної політики велику роль відіграє вибір пріоритетних напрямів розвитку окремих галузей та видів економічної діяльності. При виборі пріоритетного виду діяльності беруться до уваги перспективи попиту на товари галузі на внутрішньому ринку, мінімізація залежності від імпорту сировини, енергії та зниження ресурсомісткості у цілому; розв'язання проблем зайнятості; вирішення екологічних проблем тощо [6, с. 113—115].

Механізм державної структурної політики формується з урахуванням комплексності та багатовекторності визначення об'єктів впливу. Ця форма державного регулювання економіки повинна бути узгоджена з основними елементами інвестиційної, промислової, соціальної та зовнішньоекономічної політики держави. Лише за умови комплексного підходу до вирішення зазначеної проблеми можливим є досягнення стратегічної мети державного регуляторного впливу. Вказаний механізм структурної політики держави визначається як сукупність таких елементів, як стратегічна мета регулювання економічного розвитку, поточні цілі регулю-

Рис. 2. Інструменти державної структурної політики

Джерело: складено авторкою на основі: [4; 5].

вання структури національної економіки, формування переліку об'єктів регулювання, визначення структури та пріоритетності методів впливу, підпорядкування основних форм регулювання досягненню єдиної мети, врахування інтеграційних чинників розвитку економіки за умови дотримання національних пріоритетів [4]. Інструменти державного структурного регулювання національної економіки наведено на рисунку 2.

Важливою проблемою постає вивірена у часі та у галузевих пріоритетах державна підтримка розвитку окремих галузей економіки країни. Часові чинники повинні бути пов'язані з динамічним розвитком усього світового господарства. Темпи структурної перебудови повинні бути високими, інакше структурні зміни можуть виявитися неефективними. Крім того, важливою є чітка інтеграційна визначеність розвитку економіки країни. Комплексність механізму державної структурної політики має враховувати вектори дії різних форм державного впливу, зокрема:

- бюджетно-податкове, грошово-кредитне, зовнішньоекономічне, соціальне, інвестиційне регулювання повинні бути підпорядковані одній меті та доповнювати один одне;

- їхній інструментарій має забезпечувати формування сприятливої кон'юнктури в економіці та забезпечувати стимулювання підприємницької активності [7; 8].

Фіскальний механізм структурної політики ґрунтується на формуванні ефективної фінансової системи країни, використанні системи методів та принципів стимулювальної фіскальної політики. Такі заходи сприятимуть економічне зростання у національній економіці. Монетарний механізм структурного регулювання повинен забезпечувати формування принципів стимулювальної монетарної політики, стабілізації інфляційних процесів і прогнозованого валютного курсу. Лише за умови стабільності на грошовому ринку та у банківській системі країни можна розраховувати на створення сприятливих умов для розвитку економіки.

Важлива роль у структурній трансформації економіки належить активному інвестиційному регулюванню. Йдеться про створення сприятливого інвестиційного клімату, зорієнтованість на внутрішнє інвестування та активна інвестиційна позиція держави. Високе податкове навантаження та відсутність належного стимулювання призводить до зростання інвестиційної привабливості тих елементів структури національної економіки, які забезпечуються швидким оборотом капіталу. Часто це суперечить національним інтересам, оскільки втрачається привабливість високотехнологічних виробництв, що є стратегічно важливими для країни [9, с. 145—150]. Соціальні аспекти структурної політики пов'язані перш за все з досягненням соціальної стабільності. Насамперед йдеться про регулювання відносин між працею та капіталом, зменшення негативного впливу структурного безробіття та зниження рівня диференціації у доходах населення [10].

Механізм державної структурної політики визначається як сукупність стратегічної мети державного регуляторного впливу, яка полягає у забезпеченні стабілізації соціально-економічної ситуації в країні та стимулювання темпів економічного зростання. При цьому слід пам'ятати також й про поточні цілі державного регулювання структури національної економіки, зокрема формування оптимальних галузевих, територіальних та соціальних пропорцій за умови чіткого визначення національних пріоритетів.

Основне завдання структурної перебудови економіки України полягає у формуванні сучасної, ефективної, раціональної, екологічно безпечної структури економіки та створенні конкурентоздатного національного виробництва. Для цього необхідними є модернізація виробництва, його технічне та технологічне оновлення; зниження ресурсомісткості економіки виробництва; створення умов для інвестування; посилення техноло-

гічної цілісності підприємств та галузей, забезпечення замкненого циклу виробництва тощо.

Оптимальний розвиток структури економіки України потребує системного підходу, що включає певні напрями вдосконалення структурної перебудови. Йдеться, зокрема, про формування ефективної структури економіки, що передбачає усунення дисбалансів між реальним та фінансовим секторами економіки, переважний розвиток галузей, що задовольняють потреби споживачів, створення та розвиток наукомістких та високотехнологічних виробництв, розвиток переробних галузей економіки на новій технічній та технологічній основі, розвиток експортних та імпортозамінних виробництв [11].

Оптимізація територіальної структури економіки передбачає забезпечення комплексного і пропорційного розвитку всіх регіонів країни на основі раціонального використання конкретних умов та ресурсів, усунення диспропорцій у розвитку окремих територій, забезпечення вирівнювання рівнів соціально-економічного розвитку, а також гармонізація загальнодержавних та регіональних інтересів. Удосконалення зовнішньоекономічної структури економіки потребує збільшення експортного потенціалу країни, зменшення в експорті частки сировини та матеріалів і збільшення частки продукції переробних галузей, збільшення в імпорті частки обладнання. Соціальна структура економіки потребує подальших змін у системі власності, регулювання доходів населення, створення ефективного мотиваційного механізму продуктивної праці, усунення надмірної диференціації доходів та соціальний захист вразливих верств населення.

Фахівці з Інституту економіки та прогнозування НАН України обґрунтовують положення про те, що усунути глибоку базову структурну деформацію не можна без активного державного регулювання, оскільки саме держава структурною політикою коригує дії ринкових механізмів і спрямовує економічний розвиток у потрібному напрямі. У контексті розв'язання структурних проблем за допомогою інструментарію структурної політики доцільно ухвалити державну програму, в якій передбачити стимулювання виробництва харчових продуктів для внутрішнього ринку на основі державно-приватного партнерства із застосуванням фінансових механізмів і ціноутворення, а з іншого — монетизації попиту населення. При цьому можна скористатися досвідом розвинених країн, в яких малозабезпечені категорії населення мають змогу одержувати харчові набори за спеціальними платіжними картками [12].

Для формування в Україні національної моделі структурної політики і досягнення цілей стабільного розвитку слід зважати на те, що перехід від здебільшого моносировинної до диверсифікованої структури економіки із акцентом на високотехнологічні сектори має розглядатися як необхідна умова підвищення її ефективності та подальшого переходу до стійкого розвитку. Це передбачає не лише розширення галузевої палітри, а й диверсифікацію національних активів на основі нарощування інвестицій в інфраструктуру, збереження довкілля, розвиток інститутів і людського капіталу. Динамічний розвиток економіки України може відбуватися лише на основі послідовної реалізації необхідних структурних реформ в усіх сферах.

ВИСНОВКИ

Таким чином, проведений аналіз дає змогу дійти висновку про те, структурна політика держави передбачає вдосконалення нормативно-правового забезпечення структурної перебудови, створення сприятливих умов для реалізації конкурентних переваг, формування національного капіталу, виділення пріоритетних галузей і виробництв, макроекономічну стабілізацію, стимулювання структурних зрушень, ефективну державну інвестиційну та інноваційну політику, формування мак-

роекономічних прогнозів щодо формування сучасної структури економіки, розробка загальнонаціональних та галузевих програм структурних зрушень, залучення іноземного капіталу, здатного забезпечити вдосконалення структури економіки, інформатизацію суспільства та розвиток сучасних інформаційних технологій. Водночас проблеми вдосконалення теоретико-методологічного наповнення структурної політики, яка покликана розв'язувати цілу низку макроекономічних завдань, повинні й далі перебувати у числі найважливіших напрямів глибоких та системних наукових досліджень.

Література:

1. Amosha O., Pidorycheva I., Zemliankin A. Trends in the World Economy Development: New Challenges and Prospects. Science and Innovation. 2021. Vol. 17. № 1. P. 3—17. Doi.org/10.15407/scine17.01.003
2. Strange R., Zucchella A. Industry 4.0, global value chains and international business. Multinational Business Review. 2017. Vol. 25. Issue 3. P. 174—184. Doi.org/10.1108/MBR-05-2017-0028
3. Регіональна політика фінансової стабілізації в умовах структурної модернізації економіки: монографія; за ред. І.М. Вахович. Луцьк. Волинський поліграф, 2017. 282 с.
4. Структурні зміни як основа інклюзивного розвитку економіки України: монографія; за ред. І.М. Бобух. Київ: Ін-т екон. та прогнозів. НАН України. 2020. 516 с.
5. Структурні зміни та економічний розвиток України: монографія. за ред. А. В. Шинкарук. Київ: Ін-т екон. та прогнозів. НАН України. 2011. 696 с.
6. Дергальок Б.В. Управління структурною модернізацією регіональної економіки. Економіка та держава. 2020. № 4. С. 113—116. Doi: 10.32702/2306-6806.2020.4.113
7. Шашина М.В. Визначення поняття структурна модернізація економіки. Підприємництво та інновації. 2018. Вип. 5. С. 72—75.
8. Уманців Ю.М., Кравчук О.О. Інституційна обумовленість економічних функцій держави. Економічна теорія та право. 2017. № 4. С. 93—105.
9. Черленяк І.І., Проскура В.Ф., Шелемба М.М. Технологічні виклики індустрії 4.0 та інструменти промислової політики: аналіз досвіду Південної Кореї. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія Економіка. 2020. Вип. 2. С. 144—156. Doi.org/10.24144/2409-6857.2018.2(52).144-156
10. Колот А. М. Соціально-трудова реальність — XXI: філософія становлення, можливостей та викликів. Економіка України. 2021. № 2. С. 3—31. Doi.org/10.15407/economyukr.2021.02.003
11. Шваб К. Четверта промислова революція, Формуючи четверту промислову революцію. Харків: Клуб сімейного дозвілля. 2019. 416 с.
12. Інституційні трансформації соціально-економічної системи України: монографія; за ред. А.А. Гриценка. Київ: Інститут економ. та прогнозів. НАН України, 2015. 344 с.

References:

1. Amosha, O. Pidorycheva, I. and Zemliankin, A. (2021), "Trends in the World Economy Development: New Challenges and Prospects", Science and Innovation, vol. 17, no 1, pp. 3—17.
2. Strange, R. And Zucchella, A. (2017), "Industry 4.0, global value chains and international business", Multinational Business Review, vol. 25, no 3, pp. 174—184.
3. Vakhovych, I.M. (2017), Regionalna polityka finansovoyi stabilizatsiyi v umovakh strukturnoyi modernizatsiyi ekonomiky [Regional policy of financial stabilization in the conditions of structural modernization of economy], Volyn polihraf, Lutsk, Ukraine.
4. Bobukh, I.M. (2020), Strukturni zminy yak osnova inklyuzynnoho rozvytku ekonomiky Ukrainy [Structural changes as a basis of inclusive development of economy of

Ukraine], Instytut ekonomiky ta prohnozuvannya NAN Ukrainy, Kyiv, Ukraine.

5. Shynkarchuk, L.V. (2011), Strukturni zminy ta ekonomichnyy rozvytok Ukrainy [Structural changes and economic development of Ukraine], Instytut ekonomiky ta prohnozuvannya NAN Ukrainy, Kyiv, Ukraine.

6. Dergalyuk, B.V. (2020), "Management of structural modernization of the regional economy", Ekonomika ta derzhava, vol. 4, pp. 113—116.

7. Shashina, M.V. (2018), "Definition of structural modernization of economy", Pidpryyemnytstvo ta innovatsiyi, vol. 5, pp. 72—75.

8. Umantsiv, Yu. M. and Kravchuk, O.O. (2017), "Institutional conditionality of economic functions of the state", Ekonomichna teoriya ta pravo, vol. 4, pp. 93—105.

9. Cherlenyak, I.I. Proskura, V.F. and Shelemba, M.M. (2020), "Technological challenges of industry 4.0 and tools of industrial policy: analysis of the experience of South Korea", Naukovyy visnyk Uzhhorods'koho universytetu, vol. 2, pp. 144—156.

10. Kolot, A.M. (2021), "Socio-labor reality — XXI: philosophy of formation, opportunities and challenges", Ekonomika Ukrainy, vol. 2, pp. 3—31.

11. Shvab, K. (2019), Chetverta promyslova revolyutsiya. Formuyuchy chetvertu promyslovu revolyutsiyu [The Fourth Industrial Revolution. Forming the Fourth Industrial Revolution], Klub simeynoho dozvillya, Kharkiv, Ukraine.

12. Hrytsenko, A.A. (2015), Instytutsiyni transformatsiyi sotsialno-ekonomichnoyi systemy Ukrainy [Institutional transformations of the socio-economic system of Ukraine], Instytut ekonomiky ta prohnozuvannya NAN Ukrainy, Kyiv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 07.10.2021 р.

www.agrosvit.info

Передплатний індекс: 23847

Виходить 24 рази на рік

Журнал включено до переліку наукових фахових видань України з ЕКОНОМІЧНИХ НАУК (Категорія «Б»)

Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292